

Aleksandra Lorenc-Steinmec

Sprawozdanie z Konferencji naukowo- szkoleniowej: „Dziecko w kryzysie – kryzys w dziecku”. Kraków, 24 kwietnia 2007 roku

Centrum Terapii Poznawczo-Behawioralnej (CBT) w Krakowie
Krakowski Ośrodek Terapii

Organizatorami konferencji byli: Centrum CBT w Krakowie oraz Wydział Pedagogiczny Akademii Pedagogicznej w Krakowie. Została ona objęta patronatem honorowym przez Małopolskiego Kuratora Oświaty. Konferencja adresowana była głównie do pracowników resortu oświaty; nauczycieli, psychologów, pedagogów. Była trzecim, z planowanej serii spotkań szkoleniowych, które realizowane są pod hasłem „wspomóc nauczyciela”¹.

Bardzo często w licznych publikacjach, jak również w głoszonych przekonaniach i poglądach, pojawia się pojęcie „kryzys edukacyjny”. Prezentowane na Konferencji referaty, których autorami byli zarówno pracownicy naukowcy z zakresu medycyny, psychologii i pedagogiki, jak i praktycy: – pracownicy poradni oraz zarządzający oświatą, pozwoliły na poznanie tego zjawiska z wielu perspektyw. W trakcie Konferencji podjęto również próby odnalezienia sposobów i metod zaradczych w zakresie kryzysowych zjawisk w systemie edukacji.

W ostatnich latach coraz częściej pojawiają się w literaturze fachowej doniesienia o wzrastającej liczbie dzieci, od

wieku przedszkolnego poczynając, które określa się mianem „dzieci o specyficznych potrzebach edukacyjnych”. Wiele z nich zostało zdiagnozowanych, co oznacza, że przypisano je do określonych grup zaburzeń, które są przyczyną trudności zaznaczających się w procesie wychowania i nauczania. Pozostałe dzieci nie zostały zdiagnozowane, ale „zaburzają zwykłe sytuacje edukacyjne i sami są nimi wzburzone”, stanowiąc dla szkoły i domu swoiste, trudne wyzwanie wychowawcze i edukacyjne. Obie grupy dzieci stanowią dla nauczycieli ogromne wyzwanie, wymagające ustawicznego poszukiwania rozwiązań problemów; nierzadko bardzo trudnych, jakie wiążą się z wychowaniem i nauczaniem tych dzieci. Wychodząc tej potrzebie nauczycieli naprzeciw, Centrum CBT Kraków organizuje cykl konferencji naukowo-szkoleniowych, których wiodącym motywem jest hasło „wspomóc nauczyciela”, a w miejsce krytyki i często jałowej dyskusji chce zaproponować tej grupie zawodowej najnowszą, najbardziej aktualną wiedzę z psychopatologii, psychologii klinicznej dziecka, neurologii, psychiatrii. Nauczyć nauczycieli sprawdzonych, skutecznych metod, między innymi, wywodzących się z teorii behawioralno-poznawczych. Metod, które ułatwiają proces dydaktyczno- wychowawczy, czyniąc go mniej bolesnym dla obu stron relacji, zarówno dla nauczyciela jak i ucznia.

¹ Poprzednie konferencje to: „Nauczyciel wobec problemów dzieci ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi (ADHD, autyzm, zespół Aspergera, zaburzenia lękowe)”. Kraków, 26 września 2006 r.; „Trudny” uczeń w szkole. Agresja, ADHD, zaburzenia zachowania. ”.- Zakopane, 13 lutego 2007 roku.

Konferencja składała się z dwóch sesji wykładowych oraz dyskusji panelowej.

W sesji pierwszej, zatytułowanej „Źródła kryzysów edukacyjnych”, zaprezentowane zostały cztery wykłady. Prof. dr hab. Bożena Muchacka (Dziekan Wydziału Pedagogicznego AP) w wykładzie „Etapy edukacyjne jako źródło kryzysu”, omówiła kryzysy rozwojowe, zwane również normatywnymi lub kryzysami przemian, oraz kryzysy sytuacyjne. Odwołała się do koncepcji Erica Eriksona, szczególnie podkreślając znaczenie przezwyciężania kryzysu, bowiem brak jego rozwiązania wpływa destrukcyjnie na kolejne etapy rozwoju. Istotne dla rozwiązania kryzysu są czynniki zewnętrzne, modelujące proces rozwoju. W dalszej części wykładu prof. Muchacka, odnosząc się do teorii hierarchicznego systemu potrzeb ludzkich A. Masłowa, podkreśliła szczególne znaczenie poczucia bezpieczeństwa jako fundamentalnej potrzeby warunkującej rozwój. Momenty przejściowe, takie jak: pójście do przedszkola, szkoły podstawowej, i przejście na kolejne etapy edukacji, stanowią każdorazowo nową, nieznaną dziecku sytuację, która wymaga zmiany ról i zadań. Sytuacje te mogą powodować poczucie zagubienia, wzmacniać napięcie emocjonalne i brak poczucia bezpieczeństwa; wywoływać zmiany w poczuciu własnej wartości oraz poziomie sprawczości. Konkluzją wykładu było dostrzeżenie fundamentalnego znaczenia rodziny, jako miejsca wypracowywania samodzielności, radzenia sobie z pokonywaniem „trudnych emocji”. Im wyższy etap edukacyjny, tym bardziej źródłem kryzysu stają się relacje nauczyciel-uczeń. Prof. Muchacka postulatywnie określała twórczą, wspierającą rozwój rolę nauczyciela jako osoby modelującej w klasie klimat otwartości, współdziałania i dobrego dialogu.

Kolejny wykład „Kryzys możliwości? Dziecko z niską normą intelektualną” wygłosiła mgr Ewa Pohorecka (dyrektor Ośrodka Wczesnej Pomocy Psychologicznej w Krakowie). Odwołując się do do-

świadczeń codziennej pracy diagnostycznej i orzeczniczej, omówiła w sposób interesujący różnego typu zaburzenia rozwojowe, występujące już na najwcześniejszych etapach życia u około 7,5% populacji dzieci. Zapoznała słuchaczy z różnego typu trudnościami i ograniczeniami występującymi u tych dzieci w trakcie realizacji wymagań edukacyjnych. Problem dzieci o niskich możliwościach poznawczych jest szczególnie ważny w kontekście towarzyszących problemów osobowościowych oraz negatywnych implikacji społecznych. E. Pohorecka podkreśliła, iż są to „dzieci, którym trudno pomóc”. Dostępne, regulowane odnośnymi przepisami, formy pomocy oraz możliwości ich zastosowania wobec określonego dziecka są absolutnie niewystarczające i często nieadekwatne wobec wzrastającej liczby dzieci z zaburzeniami sprzężonymi. Sytuacja ta wymaga szybkich i wszechstronnych rozwiązań systemowych.

Trzecim wykładowcą był prof. dr hab. Tomasz Wolańczyk z Kliniki Psychiatrii Wieku Rozwojowego Akademii Medycznej z Warszawy i Centrum CBT w Warszawie. Wykład „Medyczne uwarunkowania kryzysów edukacyjnych” był niezwykle ważny dla wielu uczestników. Jasną, przejrzystą formą wypowiedzi umożliwiła osobom niebędącym lekarzami zapoznanie się z medycznym aspektem, w tym także etiologią trudności i niepowodzeń edukacyjnych. Prof. Wolańczyk omówił wybrane jednostki chorobowe, takie jak: autyzm, zespół Aspergera, zaburzenia hiperkinetyczne i opozycyjno-buntownicze. Szczególną uwagę zwrócił na tzw. choroby przewlekłe i ich implikacje dla procesu edukacji. W swym wykładzie wskazał na fakt, iż trudności szkolne są znaczącym czynnikiem ryzyka wystąpienia zaburzeń zachowania, zespołów depresyjnych, lękowych. Podkreślił, że zaburzenia poznawcze, wiążące się z atrybucją, są częstsze u dzieci agresywnych, oraz że negatywna interpretacja zdarzeń neutralnych jest częstsza u dzieci, które spotkały się w szkole z wyśmiewaniem lub odrzu-

ceniem. Istotnym elementem wykładu było wieloaspektowe omówienie form leczenia i pomocy oraz zadań, jakie w tym zakresie winni podjąć lekarze pediatri, nauczyciele i psychologowie. Dziecko przeżywające kryzys edukacyjny, wynikający z uwarunkowań medycznych, wymaga psychoterapii w celu obniżenia poziomu lęku, wzmocnienia poczucia własnej wartości oraz nauczenia się sposobów radzenia sobie z sytuacjami trudnymi.

Ostatni przed przerwą wykład „Uwaga wybuch! – czyli o agresji impulsywnej w szkole”, przedstawiła lekarka i mgr psychologii Magdalena Skotnicka z Centrum CBT w Warszawie. Wybuch agresji impulsywnej zawsze wywołuje bardzo silne emocje w otoczeniu, często staje się początkiem serii działań wychowawczych, nie zawsze sensownych i skutecznych. Wykład poświęcony temu problemowi dał słuchaczom porcję rzetelnej wiedzy oraz wskazał możliwości postępowania poradczego. Agresja impulsywna ma biologiczne podłoże i jest związana z dużą pobudliwością. Jest skierowana na otoczenie lub siebie i nie jest ukierunkowana na osiągnięcie konkretnego celu. Przy wybuchu na forum klasy, niezależnie od cech osobniczych, włączają się w jego przebieg, procesy grupowe. Utrudniają one w poważnym stopniu opanowanie trudnego zachowania. M. Skotnicka omówiła trzy etapy postępowania nauczyciela, zmierzającego do opanowania wybuchu w konstruktywny sposób. Są to: 1. obserwacja uczniów i samoobserwacja nauczyciela; na tym etapie dorosły winien rozpoznać tzw. zwiastuny wybuchu; 2. rozpoznanie wybuchu; 3. zastosowanie technik panowania nad przebiegiem reakcji impulsywnych; pomocna jest tu znajomość technik kryzysowych. Wykład został przyjęty przez słuchaczy z dużym zainteresowaniem zapewne nie tylko ze względu na sposób jego prezentacji ale także problemy budzące silne emocje słuchaczy.

Druga sesja wykładowa zatytułowana „Zapobiec kryzysowi” obejmowała trzy wykłady.

Pierwszy z nich „Czy kryzys autorytetu nauczyciela?” wygłosiła prof. dr hab. Maria Kielar-Turska (Instytut Psychologii UJ). Autorka podkreśliła, iż zapotrzebowanie na autorytety nie odpowiada ich występowaniu. Autorytet jest bezwzględnie potrzebny współczesnemu człowiekowi, który czuje się zagubiony w świecie pełnym sprzeczności. Autorytet może być traktowany jako remedium na zagrożenie, co wynika z samej jego definicji: „wzór godny naśladowania, wiarygodny, budzący zaufanie, mający znaczenie dla otoczenia, stanowiący drogowskaz w podejmowaniu decyzji”. Autorytet oparty nie na sile, lecz na służbie i wiążący się ze wspomaganie rozwoju, jest szczególnie potrzebny w dziedzinie edukacji. Z autorytetem w wychowaniu wiąże się styl wychowawczy, zwany autorytatywnym. Prof. M. Kielar-Turska omówiła czynniki wpływające na autorytet nauczyciela, podkreślając aktywną rolę osoby budującej własny autorytet, oraz przedstawiła zmiany i rolę autorytetu w ontogenezie, od autorytetu niepodważalnego, z nadania, w okresie wczesnego dzieciństwa, poprzez autorytet parcyjny (tj. związany z jakąś sferą) w średnim i późnym dzieciństwie, aż po tzw. przewodnictwo duchowe istotne w okresie dorastania i wieku młodzieńczym. Treści wykładu stwarzały słuchaczom wiele okazji do głębokiej refleksji. Na podkreślenie zasługuje również forma i sposób przekazu; rzadko można wysłuchać wykładu w tak pięknej polszczyźnie.

Kolejny wykład „Czy kryzys relacji rodzice-nauczyciele” wygłosiła mgr Barbara Woszczyzna (Dyrektor Krakowskiego Ośrodka Terapii). Początek wykładu to próba odpowiedzi na pytanie czy rodzice i nauczyciele to, jak pisał W. Walker, „naturalni wrogowie”. Mgr B. Woszczyzna omawiając źródła i przebieg nieprawidłowych relacji wykazała, iż prawdziwymi przegranymi są uczniowie. Konkluzją, wygłoszonego z dużą swadą wykładu, było omówienie postulowanego modelu współdziałania rodzica i nauczyciela w celu udzielenia pomocy dziecku.

Ostatni wykład „Zapobiec kryzysowi – czyli o grupach wsparcia dla nauczycieli” wygłosiła dr Aleksandra Lorenc-Steinmec (Centrum CBT Kraków i Krakowski Ośrodek Terapii). Kryzys jest szczególnie trudnym doświadczeniem w życiu człowieka, które nierzadko przekracza możliwości samopomocy sobie. Liczne w zawodzie nauczyciela frustracje, napięcia emocjonalne, wzrastająca liczba dzieci z trudnymi zachowaniami oraz poziom oczekiwań społecznych, często stają się przyczyną powstania syndromu wypalenia zawodowego. Słuchacze mieli możliwość wysłuchania rozważań dotyczących stresu, jego implikacji zdrowotnych i społecznych w pracy nauczycieli. Przedstawione były również podstawy teoretyczne, jak i badania (szczególnie autorów amerykańskich) dotyczące celów i efektywności funkcjonowania systemów wsparcia. W drugiej części wykładu omówione zostały własne doświadczenia z tworzenia i prowadzenia grup wsparcia, funkcjonujących od paru lat w Krakowskim Ośrodku Terapii i od roku w Centrum CBT w Krakowie. Barwnym elementem wykładu były cytowane (za zgodą autorów) fragmenty wypowiedzi pisemnych uczestniczek, oceniających funkcjonowanie grupy wsparcia. Zaprezentowane zostały również wnioski dotyczące uczestniczenia w grupach wsparcia. Dzięki temu uczestnictwu uzyskuje się wzrost poczucia kompetencji zawodowych, poczucia sprawczości i decyzyjności oraz redukcję stresu, niepewności, poczucia osamotnienia wobec problemu. Udział w grupie wsparcia, w opinii jej uczestników, stanowi istotny element profilaktyczny w zakresie zapobiegania wypaleniu zawodowemu; ponadto wpływa bezpośrednio na podniesienie jakości pracy zawodowej.

Trzecią część konferencji stanowiła dyskusja panelowa, przebiegająca pod hasłem: „Zapobiegać i radzić sobie z kryzysami edukacyjnymi w strukturach oświatowych”. Moderatorem była dr Aleksandra Lorenc-Steinmec, która zaprosiła liczne grono uczestników panelu, reprezentują-

cych różne ośrodki edukacyjne i terapeutyczne w Krakowie i Warszawie². Uczestnicy dyskusji zmierzali się z dwoma problemami, a mianowicie: 1. źródła kryzysów edukacyjnych i możliwości zapobiegania im, 2. twórcze i pozytywne aspekty kryzysu. Dyskusja doprowadziła do następujących wniosków: – system oświaty nie radzi sobie w dostatecznym stopniu z kryzysami edukacyjnymi; – istnieje spora grupa dzieci, którym należy pomóc, ale wymaga to zmiany przepisów i rozwiązań systemowych; – najistotniejszym elementem zaradczym w dziedzinie negatywnych skutków kryzysu jest indywidualna aktywność oraz współdziałanie w zespole; – w edukacji obie strony, nauczyciel i uczeń, są ważne, toteż obu tym grupom przynależna powinna być pomoc ze strony systemu; – każdy kryzys zarówno w wymiarze jednostkowym jak i w sferze funkcjonowania systemu jest zagrożeniem ale również szansą rozwoju; – kryzys uczy przewidywania zdarzeń i podejmowania działań zapobiegawczych; – pokonywanie kryzysów jest uwarunkowane wzorcami zachowań i relacji; może być ułatwione dzięki budowaniu systemu pomocy zarówno uczniowi jaki i nauczycielowi.

Uczestniczenie w Konferencji przyniosło nauczycielom wymierne korzyści, a mianowicie: – rzetelną, aktualną wiedzę z zakresu psychopatologii zaburzeń dzieci; – okazję do refleksji na temat wzorców osobowych i autorytetów w edu-

² Wzięli w nim udział: dr n. hum. Wanda Badura-Madej (Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Krakowie), dr. Bożena Majerek (AP), mgr Małgorzata Miciuła (Zespół Szkół Ogólnokształcących Integracyjnych nr 7 w Krakowie), mgr Małgorzata Niewodowska (Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna dla Dzieci Dyslektycznych w Krakowie), lek. med. mgr psycholog Magdalena Skotnicka (Centrum CBT Warszawa), prof. dr hab. Tomasz Wolańczyk (Klinika Psychiatrii Wieków Rozwojowych Akademii Medycznej w Warszawie i Centrum CBT Warszawa), mgr Michał Znamirowski (Szkoła Podstawowa i Publiczne Gimnazjum im. św. Franciszka z Asyżu w Poskwitowie gm. Iwanowice), mgr Jan Żądło (Wydział Edukacji Urzędu Miasta Krakowa).

kacji, – wskazania dotyczące modelowania relacji i systemu pomocowego uczniom i ich rodzicom; – szansę na zreflektowanie

się i twórcze poszukiwanie wsparcia jako profilaktyka wypalenia zawodowego.